

נפתלי חייט

מבוא

ע ת הגעתי לבקר את אילנה כהן בביתה ברחובות, נשמעו אזעקות של מלחמת "חרבות ברזל". הבית, בתחילת רחוב אמוראים, הוא בשטחים שהוחכרו למשפחתה מאז הגיעו לארץ מתימן ב-1908, והיא אף נולדה באותו הבית ממש. בהמשך עבר הבית לרשותה, והיא ובעלה משה גרים בו כבר עשרות שנים.

הפגישה החלה באוכל תימני נהדר, והמשיכה בצפייה באלבומים של תמונות מעשרות שנות קריירת ריקוד של אילנה. ומשם המשכנו לשיחה על חייה ועשייתה, אשר עיקרה הוא במסגרת תיאטרון המחול "ענבל" - כרקדנית, כוראוגרפית ומפיקת מופעים.

שנות הנועורים

זמן קצר לאחר שנולדה ברחובות, עברה אילנה לגור בבית חנן, שם גדלה עד לבית ספר התיכון. המשפחה עסקה בחקלאות, ובן אחיה, רענן, אף למד בכדורי. היא זוכרת איך כילדה הייתה רוכבת על חמור. אמה, שרה, גם היא ממוצא תימני, הייתה אשת תרבות, אהבה ספרות, את הסופרים העבריים, כמו עגנון, ביאליק, צ'רניחובסקי, לאה גולדברג ואף תיאטרון. בבית חנן הייתה מורה שלימדה ריקוד. ההורים של אילנה לא שלחו אותה לשיעורים אלה, אך המורה ראתה שהיא מציצה מהחלון ולקחה אותה לכיתה, ייתכן בזכות הגמישות שבה ניחנה...

בילדותה ראתה הרבה סרטי מחול קלאסי וחשבה להיות רקדנית קלאסית, עד שלהקת ענבל הגיעה להופיע בבית חנן ובו ברגע ידעה שזו הלהקה שהיא רוצה לרקוד בה, ומאז חלמה רק על להקת ענבל.

כאשר חזרו לרחובות, לא התקבלה אילנה לבית ספר דה-שליט, בתואנות שונות. היה לה מקום רק בבית ספר דתי, אבל אילנה בחרה בחיי הקיבוץ שהזכירו לה את התקופה בבית חנן. כך הגיעה ללמוד בקיבוץ בית אורן שבכרמל, שם התחילה ללמוד ריקודי עם ולהשתתף במופעים של הקיבוץ.

אנשי הקיבוץ הבחינו בכישרונה, ושלחו אותה ללמוד מחול אצל נחום ודינה שחר, מחלוצי לימוד המחול בארץ. היא הייתה נוסעת לחיפה פעמיים בשבוע, לומדת מחול קלאסי ומודרני, והייתה נשארת לישון אצל האחיות של אמה. היא אף שמרה על קשר חם עם הוריה המאמצים מהקיבוץ ועם משפחתם, גם לאחר שעברו לבאר שבע.

כשלהקת ענבל הגיעה להופיע בבית חנן, באותו הרגע ידעה אילנה שזו הלהקה שהיא רוצה לרקוד בה, ומאז חלמה רק על להקת ענבל.

מתוך היצירה "חצי גלימת מלכות", אלי גורנשטיין, ציון מרציאנו, אוסנת שרעבי ואילנה כהן

הדרך ללהקת "ענבל"

כאשר התגייסה אילנה לצבא, היא הגיעה לקורס מדריכי גדנ"ע במדרשת בן גוריון. במופע סיום שעשו היא הכינה ריקוד לבנות, על מוסיקה של בורודין "בערבות אסיה", שהייתה באוסף התקליטים שבמקום. מוסיקה שהתאימה לה לאווירת המדבר. קצין חינוך ראשי ובן גוריון באו אל מופע זה, והיא זכתה לשבחים.

קצין החינוך קישר אותה ל"ענבל", ובהמשך שרה לוי תנאי הזמינה אותה לבחינות כניסה. זכור לה כיצד בבחינות הכניסה הציגה את הריקוד "עם השחר" שחיברה מרגלית עובד, (לחן: עממי, מילים: שרה לוי תנאי) ואף שרה את השיר "אתקשט לי בעבאיה". לבחינות הגיעו בנות רבות עם רקע וטכניקה טובים משלה, אך אילנה הבינה בחושיה שדווקא חומרים אלה ידברו אל שרה לוי תנאי, ואכן היא התקבלה ללהקה.

בהכשרתה בענבל היא למדה מוסיקה וחליל עם עובדיה טוביה, אשר גם הלחין שירים רבים, עם פרופסור זאבה כהן למדה ריקוד מודרני, ואילו מרגלית עובד לימדה אותה סגנון.

שרה לוי תנאי עצמה לא גדלה בתרבות התימנית, היא היתה מקבצת את מרכיבי התרבות התימנית מהרקדנים עצמם. ה"דעסה", תנועות הגוון, אך לא רק תימני, גם צפון אפריקה והמזרח הרחוק. כך התפתחה לה "השפה של ענבל". תמיד היה בה תהליך של חיפוש, שרה עשתה שינויים בכוריאוגרפיות והשקיעה הרבה בתזמור ובמרקם התיאטרלי.

את בעלה משה הכירה אילנה כאשר היה מדריך גדנ"ע בצבא. הם הכירו בכינוס אביב של הגדנ"ע, וחניכיהם, בחושיהם החדים, החליטו מיד שהם צריכים להיות זוג, וכך קרה. בסוף שנת 64 הם התחתנו.

כאשר אילנה הצטרפה ללהקה בתחילת שנת 1964, התחילה לרקוד בה, ואף מילאה תפקידים ראשיים (בשנים 2-1961), הציעו גם למשה להצטרף לענבל, אך הריקוד לא עניין אותו. הוא הצטרף ללהקה כאחראי במה, ונשאר במקצוע זה גם כאשר לאחר עשר שנים בענבל עבר ל"קאמרי".

משה הוא איש טכני, והם מתבדחים על היותם עקרב ומאזניים, מאד משלימים באופי. בפגישתנו, התלוצץ משה על כך שלאשתו אין חוש טכני וכל מכשיר חשמל שהיא נוגעת בו מתקלקל... הוא עזר לה בכל עבודות הבית כדי לפנות אותה לעשייתה האמנותית.

בתחילת שנות השישים החלה אילנה להופיע עם להקת "ענבל" במופעים רבים כרקדנית ראשית. בין המופעים בהם הופיעה לאורך השנים - "מגילת רות", "ורד בר", "כד", "אחותי כלה", "הפנינה והאלמוג", "שיר השירים" ו"אותיות פורחות". במופעים אלה שיתפה פעולה והופיעה עם רקדנים נפלאים רבים כמו רחלי סלע, מלכה חגבי, שרה זארב, לאה אברהם, יוני קאר, ציון נוריאל, והזמר והרקדן מוטי אברמוב ז"ל. היא סיפרה בחום והערכה כיצד יוני קאר, עם עזיבתה את הלהקה ב-88, חנכה אותה ולימדה אותה את התפקיד הראשי במופע "ורד בר".

חשוב לאילנה לציין שחיים שירן היה המנכל הטוב ביותר שהיה לענבל ולכן נקרא גם בפעם השנייה לנהל ולשקם את ענבל.

אילנה ובנותיה

מרקדנית לכוריאוגרפית

העבודה הראשונה של אילנה ככוריאוגרפית הייתה היצירה "קינה". בשנת 1982 אילנה החליטה לתת ביטוי בריקוד לאבל שלה על אחיה שנהרג בתאונה בצבא, כעשרים שנה לפניכן. היא פנתה לוועדה האמנותית של "ענבל" שבראשה עמדו שרה לוי תנאי וחיים שירן, ובחרה במלכה חגבי לרקוד איתה בדואט.

שרה לוי תנאי הייתה ריכוזית מאד בכל הקשור לכוריאוגרפיה של "ענבל" ולא רצתה לשתף את חברי הלהקה בכך. זו הייתה גם הסיבה שמושיקו יצחק הלוי עזב את הלהקה ופנה לדרך עצמאית, שנים רבות לפני כן, כיוון שהרגיש שכוחות היצירה שלו לא קיבלו מרחב פעולה ב"ענבל".

בשנת 1982 החליטה לתת ביטוי בריקוד לאבל שלה על אחיה שנהרג בתאונה בצבא. היא פנתה לוועדה האמנותית של "ענבל" ובחרה במלכה חגבי לרקוד איתה בדואט.

כך גם עם אילנה, למרות שהן היו בקשר מאד קרוב, ושרה אפילו תפשה את אילנה כ"ביד ימינה", פעולת השכנוע היתה קשה, אך במקרה הזה חיים שירן ולאחיה אברהם שהייתה גם בוועדה התעקשו ונתנו גיבוי מלא לבחירתה והיצירה יצאה לדרך.

אילנה העמידה במרכז היצירה ניגוד בין שתי נשים ודרכן שלהן לבטא "אבל". היא לקחה דמויות מחייה – כאשר נהרג אחיה (שהיה נהג של האלוף טל), אימה ביטאה את אבלה בצורה מאופקת מאד, שעה שאשתו הצעירה של אחיה של אילנה, שעלתה מתימן זמן לא רב לפניכן, ביטאה את האבל באופן מוקצן מאד, עד כדי להתגלגל על הריצפה ולשרוט את פניה. הניגוד הזה עמד לנגד עיניה והיא נתנה לו ביטוי ביצירה, המבוצעת על ידי שתי רקדניות. המוסיקה בהצגה חוברה על ידי שלמה בר ובוצעה על ידו עם להקתו הברירה הטבעית. ההצגה זכתה לביקורות מצוינות, וכאשר הופיעו איתה בחו"ל נאמר שמדובר ביצירת מופת. אילנה המשיכה לחדש את כל יצירותיה של שרה.

עבודתה השנייה, "האם", בשנת 87, לוותה במוסיקה של ריצ'ארד פרבר. גם יצירה זו זכתה לביקורות מצוינות, ואילנה מציינת במיוחד את המבקר גיורא מנור, אשר כתב שביצירה יש רעיונות לפרנס שלש יצירות... ואכן בהמשך הדרך אילנה זיהתה ביצירותיה סממנים רבים של השפעת "האם".

בשנת '88 יצרה אילנה את עבודתה "רעלה", למוסיקה של הלהקה המצרית "נפאס". היצירה עסקה באישה חזקה ועצמאית. הרוצה לפרוץ גבולות. הכוריאוגרפיה נבנתה בהדרגה בשיתוף ותוך אינטראקציה עם שרה לוי תנאי. בהצגה שולב מרכיב של גלימה ורעלה.

אילנה כהן: ריקוד הכד

מפגש אמן
עם הרקדנית והיוצרת, אילנה כהן

המפגש משלב סיפור חיים, קטעי מחול, הקרנות, סחור, המופעים והפעלה של הקהל. סדנה מיוחדת לתלמידי מגמות מחול.

אילנה כהן
זוכת פרס אמי למפעל חיים 2012
מוחיקי ענבל הייתה סולנית
הלהקה מנהלת אוסטרליה
וכוריאוגרפית הבית מיצגת את
ישראל בפסטיבלים בין לאומיים

להזמנת המפגש, סדנאות, התנסות ויצירה
ilana1234@outlook.co.il
סקר (שיווק) - 0545200931
אילנה - 0526544358

משך המפגש
כ- 50 דקות.
www.ilana-cohen.com

אילנה כהן בהופעה בפסטיבל ביפן

בשנת '88 יצרה אילנה את עבודתה "רעלה", למוסיקה של הלהקה המצרית "נפאס". היצירה עסקה באישה חזקה ועצמאית. הרוצה לפרוץ גבולות. הכוריאוגרפיה נבנתה בהדרגה בשיתוף ותוך אינטראקציה עם שרה לוי תנאי. בהצגה שולב מרכיב של גלימה ורעלה.

היצירה "חצי גלימת מלכות" (1990), שילבה את השחקן אלי גורנשטיין, אשר בכישרונו הרב גם שיחק, גם ניגן בצ'לו וגם רקד. היצירה נבנתה סביב סיפור על עשר נשים אשר תפרו למלך גלימה, וכאשר נקרעה, לקח המלך עשר נשים אחרות והן לא הצליחו לעשות את אותה הגלימה. הריקוד מבטא רעיון שרגע בחיים חולף ולא ניתן לחזור אליו פעם נוספת ולשחזרו.

בהצגה השתתפו, בנוסף לאלי גורנשטיין, שני זוגות רקדנים המבטאים את הזוג הצעיר, והזוג בגיל המאוחר יותר והמתח והניגוד ביניהם. המוסיקה להצגה נכתבה על ידי אורי וידיסלבסקי, היצירה נבנתה על פי ספרה של שלומית כהן-אסיף ושיר אחד של רחל המשוררת.

באותה התקופה החליפה רנה שרת את שרה לוי תנאי, ואחרי רנה הגיעה מרגלית עובד.

ההפקות באותה תקופה דיללו את קופת התיאטרון, וב-1997 החליטה שולמית אלוני על סגירת תיאטרון מחול "ענבל". היצירה "סג'רה" (1997) חוברה בתקופה זו, בה ריחף מעל "ענבל" איום של סגירה, עקב בעיות תקציב.

נשאר אך תקצוב מוגבל, לצורך תיעוד העשייה של "ענבל" בעבר, אך התיאטרון הצליח גם להוציא אל הפועל את היצירה "סג'רה". היצירה עסקה בפערי דורות, ותיקים וצעירים, והשתמשה במוטיב של "שיירה". העבודה הייתה מסובכת בלא תקצוב מתאים, היות שכולם עבדו גם במסגרות אחרות והיה מסובך לאסוף אותם לחזרות. בנוסף לחמישה ותיקי "ענבל" שולבו גם רקדנים עולים מברית המועצות. ביצירה זו אילנה שיתפה פעולה שוב עם המוסיקאי שלמה בר. היא נזכרת בהומור שלא היה פשוט לעבוד איתו, כי היה מתלהב, ואף נכנס לאקסטזה, היה רץ קדימה מהר עם שירתו, עד כדי שהרקדנים לא היו מספיקים לבצע את הצעדים. אילנה נדרשה לתת לו סימנים על מנת לשמור אותו בקצב הנכון.

יצירה נוספת של אילנה מבין החשובות הייתה היצירה "בן אדם" בהשראת נביאי התוכחה, ישעיהו ויחזקאל. ביצירה זו השתתף השחקן מתי סרי שגילם את דמות הנביא. גם יצירה זו זכתה להצלחה רבה.

במקביל להמשך יצירה במסגרת "ענבל" אילנה החלה לעבוד גם עם "תיאטרון אורנה פורת". במיוחד ראוי לציון סידרה של הצגות ילדים שעשתה עם חיים אידיסיס - "שלמה המלך ומלכת שבא" (2001), "יעקב ועשיו" (2003), ו"דוד וגלית" (2007). בכל הצגות אלה המוסיקה נכתבה על ידי רחלי סלע.

אילנה עשתה כוריאוגרפיה למספר הצגות נוספות וללהקות עממיות כמו "להקת משגב" בניהולה של דגנית רום, במופעים "הבדואי", "אדמה" ובסבסי ו"להקת חדרה" של דדו קראוס בפסטיבל כרמיאל בריקוד "עיירה בוערת" לזכר השואה.

ב-2012 עשתה כוריאוגרפיה ואף רקדה בתיאטרון הקאמרי עם ויקטור עטר בהצגה "האדונית והרוכל" על פי עגנון, בבימויה של גאולה עטר, וב"אוף ברודוויי" בניו יורק.

הופעות בחו"ל

להקת "ענבל" החלה להופיע בחו"ל ולזכות לפרסום עוד לפני הצטרפותה של אילנה. היא נסעה עם "ענבל" לראשונה להופעות באוסטרליה ב-1987, אז הופיעו עם "ורד בר" בה יוני קאר ביצעה את התפקיד הראשי (לאחר הנסיעה יוני עזבה ללהקת כרמון והעבירה את התפקיד לאילנה).

בעלה מספר שיופיה האקזוטי של אילנה מאד משך את העיתונאים, ואפילו בעל בית המלון הציע לה ולבעלה להישאר, להעסיק אותה כ"מדגמת תכשיטים" עבור העסק שלו, ואת משה בעלה להעסיק בליטוש יהלומים. על אף ההצעה הכלכלית המפתה הם חזרו לארץ. רצונה של אילנה להמשיך בריקוד והגעגועים לארץ ולמשפחה הכריעו. עם זאת אילנה שמרה קשר עם בעל בית המלון שלימים עזר לה כספית באחת מיצירותיה.

ב-1989, הוזמנה אילנה לייצג את ישראל בפסטיבל בצפון קרולינה (ארה"ב) עם העבודות "קיינה" ו"רעלה", שם נפגשה ולמדה עם פורצי הדרך של המחול כמו אלווין איילי, חוזה לימון, פול טיילור ועוד.

כאן המקום לספר ששתי בנותיה של אילנה, ענת וכלנית, עסקו גם הן בריקוד. ענת, הבכורה, הייתה מוכשרת מאד ואף הייתה בלהקת בת דור ורקדה פלמנקו אצל סילביה דוראן, אך בהמשך התנתקה מהריקוד וחזרה בתשובה, ואילו כלנית, שהתחילה לרקוד בגיל מבוגר יותר, פיתחה את הריקוד לקריירה והיום היא מנהלת בית ספר לריקוד.

בנסיעה של אילנה לארה"ב, כלנית אז בת 13, הצטרפה אליה. אילנה מספרת בגאווה איך כלנית הצטרפה לסדנאות של אלווין איילי ושל מרתה גרהם, והעתיקה ועשתה בקלות דברים שלא היו פשוטים אף לרקדנים בוגרים. אלווין איילי אף הציעה שכלנית תישאר ותקבל מלגה בבית הספר שלו, אך אילנה חששה להשאיר את בתה בניו יורק, שאז לא הייתה עיר בטוחה.

בשנת 1999 הופיעה אילנה בפסטיבל ביפן. שם שיתפה פעולה עם קטה קיי, ולהופעותיה אף הוצמד לה מוסיקאי יפני מפורסם איתו עבדה במשך חודש על הופעה בת 20 דקות, על נושא "רקדנית ההולכת ומאבדת את שפיותה".

מתוך הצגת הילדים "שלמה המלך"

יופיה האקזוטי של אילנה משך מאד את העיתונאים. בעל בית המלון בו שהו בארה"ב, הציע לה ולבעלה להישאר, ולהעסיק אותה כ"מדגמת תכשיטים" עבור העסק שלו.

לאורך השנים זכתה אילנה בכמה וכמה פרסים יוקרתיים. ביניהם אפשר להזכיר את פרס מפעל חיים של איגוד אומני ישראל, בשנת 2017, ובשנת 2023 זכתה לפרס מפעל חיים על שם אריק איינשטיין.

המלחין והנגן מיפן – טוציטורי

אילנה זוכרת את התפעלותה מהתרבות היפנית, הצפיפות ברכבות, את היעדר הפשע עד כדי שאפשר להשאיר ארנק על השולחן... רק מהאוכל היא ומשה לא התלהבו והעדיפו מסעדות הודיות.

לאורך השנים אילנה השתתפה והציגה עבודותיה בפסטיבלים נוספים בגרמניה, דרום אפריקה, ועוד. גם בנסיעותיה עם משה לטיולים, היו לעיתים הפתעות. כך, בסין כאשר ביקרה בבית ספר לריקוד – מבנה ענק עם כמות עצומה של תלמידים צעירים ומוכשרים, היא העבירה להם שיעור, מבלי שתהיה אפשרות לתקשורת מילולית, בו לימדה אותם ריקוד ידיים, מלווה בסיפור, והם חיקו אותה וחזרו אחריה.

בארץ אילנה ממשיכה בפעילות החינוכית, מעבירה סמינרים והשלמויות למורים בנושאים מגוונים של השפה הענבלית, והמורשת של רבי שלום שבזי, שהיה גדול משוררי תימן, שהסתבר לי מאילנה שגם אביו וסבו כתבו והושפעו משירה ארמית ספרדית ובבלית.

לאורך השנים זכתה אילנה בכמה וכמה פרסים יוקרתיים. ביניהם אפשר להזכיר את פרס מפעל חיים של איגוד אומני ישראל, בשנת 2017, ובשנת 2023 זכתה לפרס מפעל חיים על שם אריק איינשטיין.

אחרית דבר

שמחתי לפגוש ולהכיר את אילנה כהן ואת משפחתה החמה. לשמוע סיפורים על קריירה מפוארת של ריקוד, כוריאוגרפיה והפקות בלהקת "ענבל" ומחוץ לה. על הופעות בפסטיבלים בחו"ל וחוויות מפגש עם אמנים דגולים. לשמוע את סיפור להקת "ענבל", את הייחוד האמנותי של הלהקה לצד אתגרים ניהוליים בה.

אילנה מצירה שאתגרי הניהול לא רק הביאו לסגירת להקת "ענבל", אלא אף נשאר מצב בו חלקים ביצירות הלהקה נשארו בלתי מתועדים. אני מקווה שאילנה, בעיסוקה המתמשך גם בחינוך והעברת סדנאות בתחום, תיתן המשכיות לפועלה של הלהקה ולשפה הכוריאוגרפית המיוחדת של להקת "ענבל" ושל הקהילה התימנית ככלל.

מתוך הצגת הילדים "דוד וגולית"